

DESENVOLUPAMENT I PROTECCIÓ DEL MEDI AL MEDITERRANI

PAU RODRÍGUEZ I MONTEQUÍN

(...) *Les aigües blavoses eren cobertes per la bromera d'unes blanques onades, i una rotllana de blancs dofins de plata escombraven les aigües amb la cua, en fendien la superfície. Entremig, hi podíeu veure naus com de bronze, el combat d'Acci, i es veia que, Mart disposat, tota la Leucata bullia i les onades desprenien una daurada resplendor.*

Virgili, *Eneida*, VIII, 673-677

el desenvolupament

El període 1950-1970 va ser una època de creixement econòmic excepcional a tot el món; el sector que en general se'n va veure més afavorit va ser l'industrial. Els països de l'àrea mediterrània van viure un creixement econòmic i unes taxes d'industrialització molt per damunt de la mitjana general. Aquest procés és d'una considerable significació, per a aquesta regió, vist que l'era tecnològica no hi té l'origen, sinó que és més aviat tardana a incorporar-se a la revolució industrial. Tot i que segons els diferents països la industrialització presenta trets específics, podem dir que tots l'han coneguda en un grau més o menys alt. Afegim-hi que aquesta activitat s'ha polaritzat sobre les zones litorals, per dues raons: les facilitats de transport i comunicació i la disponibilitat de grans volums d'aigua.

La concentració industrial al litoral és un dels aspectes bàsics d'un procés general d'urbanització de la franja costanera. No es tracta pas d'un fenomen històricament nou: la majoria de capitals (tret del Caire, Ankara i Damasc), igual com altres ciutats (Barcelona, Marsella, Istanbul o Alexandria) són costaneres.

Aquesta realitat va lligada amb l'abandonament de les economies interiors de tipus agrari a favor d'una economia moderna de base urbana. La litoralització implica una sobrecàrrega en els usos del territori costaner i comporta una sèrie d'impactes socio-ambientals ben coneguts: STRESS, desigualtat en l'accés als serveis, dèficits d'equipament, etc., i en especial la contaminació marina, que, en el cas d'un mar pràcticament tancat com ara el nostre, revesteix un interès peculiar. Tot plegat, de resultes de les tendències esmentades, ens trobem davant unes autèntiques ciutats

lineals amb característiques de ciutat-regió, a costa d'intenses accions sobre el territori litoral (dessecació de salines, ocupació de platges, etc.). Es tracta d'un medi fortament artificialitzat i amb unes enormes demandes estacionals derivades de la indústria turística (immobiliàries, comunicacions, instal·lacions esportives, etc.), i que sobretot genera necessitats de tractament i depuració de residus que exigeixen fortes inversions en infraestructura sanitària.

En aquesta situació correspon a les diferents administracions —i especialment al ciutadà— articular programes d'actuació satisfactoris per a tota la població i no agressius amb el medi. Aquesta preocupació ha de ser present en els centres polítics de presa de decisions, que s'han de plantejar la dinàmica futura de la societat.

el medi

Per revisar l'estat del medi en aquesta regió cal no perdre de vista que es tracta d'una zona amb recursos limitats; no podem parlar de pobresa, però sí d'austeritat. Podem dir que al llarg de la història aquest patrimoni s'ha gestionat amb prudència. De fet, els moviments humans i el comerç intern —tret del que fa referència a la desforestació— no han alterat l'equilibri entre home i naturalesa fins a l'adveniment de l'era tecnològica.

En el moment actual podem detectar fàcilment alguns sectors en què hi ha risc de ruptures greus a terme mitjà. En posem uns exemples:

- contradicció entre un creixement demogràfic i poderós i uns recursos naturals limitats;
- polarització humana a les zones costaneres, a despeses d'un endarreriment a la zona interior;
- agricultura intensiva amb risc de desertització;

- dèficit de subministrament alimentari;
- gran impuls urbanitzador a costa dels sòls fèrtils;
- usos industrials i energètics i necessitat d'aigua.

Per tot això, doncs, el medi mediterrani és un medi fràgil; amb tot, ha sobreviscut mil·lennis perquè els pobles que l'habiten l'han sabut conservar i desplegar-hi unes tècniques que han demostrat ser-hi compatibles. Tot model de creixement ha de partir de la base que els escassos recursos limitats d'aquesta conca constitueixen un factor indefugible de limitació. Si aquesta evidència era oblidada, fóra l'ambient que rebria els efectes especialment negatius del model adoptat.

la protecció

El deteriorament ambiental no respecta fronteres; per això els Estats es veuen abocats a cooperar en la lluita contra la contaminació i la prevenció de catàstrofes ecològiques. La cooperació sembla igualment necessària a la conca mediterrània, que constitueix un medi especialment fràgil.

Vista la situació d'interdependència d'aquest medi, els Estats veïns de les riberes mediterrànies es veuen forçats a articular certes regles de convivència. La cooperació en els plans s'imposa com a norma general de coexistència. La utilització racional del medi exigeix que es repectin certes normes de conducta, que s'expressen en diverses formes de cooperació: la informació, la consulta, la negociació, la concertació, l'intercanvi científic i tècnic, l'harmonització, la coordinació i fins i tot la integració.

Per damunt dels nombrosos obstacles de tota mena (sòcio-culturals, econòmics i polítics), la cooperació en matèria de desplegament i protecció ambiental de la conca tendeix a reforçar-se. De fet, assistim a la naixença d'un nou dret específic, paral·lel al sorgiment d'una comunitat mediterrània.¹ Aquest dret ha de permetre per un cantó la protecció dels ecosistemes amenaçats i, per l'altre, promoure el foment i l'expansió del patrimoni heretat.

La fragilitat de l'ecosistema mediterrani ha estat objecte de reconeixement polític i jurídic en el marc de diverses accions normatives i operacionals. El Conveni Internacional de Londres per a la Prevenció de la Contaminació Marina per hidrocarburs (12 de maig 1954), amb les esmenes que posteriorment s'hi han afegit (13 d'abril 1962), defineix el Mediterrani com una «zona de prohibició»; així mateix, el Conveni Internacional de Londres per a la Prevenció de la Contaminació procedent de vaixells (2 de novembre 1973) el defineix com a «zona especial». Al preàmbul del Conveni de Barcelona per a la Protecció del Mediterrani contra la contaminació (12 de febrer 1976) s'afirma que cal tenir en compte «les característiques hidrogràfiques i ecològiques especials de la zona i la

peculiar vulnerabilitat davant la pol·lució» que la caracteritza. Aquesta idea és represa en el preàmbul del Protocol de Ginebra relatiu a les àrees especialment protegides del Mediterrani (3 d'abril 1982), en el qual s'assumeixen les «característiques hidrogràfiques i ecològiques particulars del mar Mediterrani». I la Carta de Beirut (juny 1973) proclama que el nostre mar és «limitat», «tancat» i que «calen vuitanta anys perquè es renovi íntegrament per mitjà dels intercanvis amb els oceans.»

Aquesta vulnerabilitat és igualment reconeguda pel Programa de les Nacions Unides per al Medi Natural: el Mediterrani ha estat el primer mar incorporat al programa PNUMA de «mars regionals».

Respecte a la protecció del patrimoni, el ja esmentat Conveni de Barcelona declara que «les parts contractants [són] plenament conscients que els correspon preservar el patrimoni comú en interès de les generacions actuals i venidores». Així mateix, el Protocol de Ginebra subratlla la necessitat de protegir i millorar l'estat del patrimoni cultural d'aquesta regió.

moments significatius

El 1919 es va fundar la Comissió Internacional per a l'Exploració Científica del Mediterrani (CIESM). Aquesta Comissió creà el 1970 un Comitè de Lluita contra la Contaminació Marina, i des de 1972, en col·laboració amb el Pla de les Nacions Unides per al Medi Natural, convoca reunions bianuals de treball.

El 1972, la FAO, per mitjà del seu Consell General de Pesca al Mediterrani, juntament amb la CIESM i la Comissió Oceanogràfica Intergovernamental (COI) presenta el primer balanç general de la contaminació de la nostra zona.

L'any 1974 constitueix un altre moment significatiu, perquè es convoquen dues reunions consultives intergovernamentals organitzades per la FAO (CGPM) i un encontre internacional d'estudi de la contaminació marina al Mediterrani, convocat pel COI, el CIESM i la FAO. De resultes d'aquestes convocatòries s'elaboren diversos projectes que més tard s'integren al programa MEDPOL.

A començament de 1975 es reuneix a Barcelona una comissió intergovernamental, amb representació dels països de la riba mediterrània, que aprova el Pla d'Acció per al Mediterrani (PAM) i un programa per executar-lo. El PAM es defineix a partir dels quatre eixos següents:

- planificació integrada de la gestió dels recursos de la conca;
- programa coordinat d'investigació, vigilància continuada i intercanvi d'informació i avaluació de l'estat de la contaminació i de les mesures de protecció (MEDPOL);
- convenció marc relativa a la protecció del medi marí en el Mediterrani i protocols derivats, jun-

FORNELLS I AIGUABLAVA, BAIX EMPORDÀ

tament amb els annexos tècnics corresponents; —incidència institucional i financera del pla d'acció.

El febrer de 1976, novament a Barcelona, setze Estats que donen a les vores del Mediterrani (sobre 18) i la CEE adoptaren el conveni per a la protecció del Mediterrani contra la pol·lució, que va entrar en vigor el 1978. També van aprovar dos protocols relatius a la prevenció de la contaminació del Mediterrani per operacions d'immersió de vaixells i aeronaus, i la cooperació en matèria de lluita contra la contaminació per hidrocarburs o altres substàncies molestes en cas de situació crítica, respectivament. (En reunions posteriors s'hi introduïren dos protocols relatius a la protecció contra la contaminació d'origen tel·lúric i a les àrees especialment protegides del Mediterrani.)

El 1981, les parts contractants del Conveni de Barcelona aproven un programa a llarg termini (1981-1991) de vigilància contínua i investigació sobre la pol·lució (MEDPOL fase II), amb l'objectiu específic de proporcionar a les parts contractants:

- la informació necessària per implantar el conveni i els protocols;
- uns indicadors i l'avaluació necessària per arribar a eventuais revisions o esmenes del conveni i els corresponents protocols, o a la formulació de protocols addicionals;
- informació que pugui ser utilitzada en la formulació de les decisions ambientals nacionals, bilaterals i multilaterals que permetin un desplegament socio-econòmic del Mediterrani sobre un fonament ferm;
- control periòdic de l'estat de contaminació del Mediterrani.

Dins el programa MEDPOL-II, entre els anys 1983 i 1984 l'Ajuntament de Barcelona va elaborar un estudi sobre la contaminació de les aigües litorals del seu terme municipal. Les experiències altament satisfactòries acumulades durant aquest temps han determinat que, per acord de les parts contractants del PAM (Atenes, abril 1984), es reunís a Barcelona un seminari internacional sobre vigilància de la contaminació del medi litoral, adreçat a experts de les administracions locals i regionals.

el paper dels municipis

Hem vist que alguna de les propostes principals encaminades a la protecció del Mediterrani han tingut lloc a Barcelona. Ens referim concretament a les iniciatives promogudes pels Estats abocats a les aigües mediterrànies. L'actual consistori de Barcelona no ha vacil·lat a fer costat a aquesta línia d'acció. Així mateix, s'ha emprès una tasca de defensa del Mediterrani a partir de la col·laboració entre municipis. En efecte, es considera que els acords entre Estats són condició necessària, però no pas suficient, en la lluita contra la

degradació ambiental. Són directament els pobles que en viuen les conseqüències i és per això que participen més fàcilment en els projectes de defensa. Les actuacions dels municipis són el complement i la garantia alhora del compliment dels acords estatals.

Del 27 al 29 de novembre de 1981, es reuní a Barcelona la Conferència Intermunicipal contra la Contaminació del Mediterrani, convocada per l'Ajuntament de la ciutat i la Federation Mondiale des Villes Jumelées-Cités Unies. S'hi aprovaren les directrius a seguir per impulsar la via de treball intermunicipal, és a dir, descentralitzada a escala de comunitats locals, en la lluita contra la contaminació i per a la protecció ambiental. Són les comunitats locals que pateixen directament el problema de la degradació del medi i, per tant, les més interessades a defensar-lo.

La conclusió vuitena d'aquesta conferència postula: «...la importància de la problemàtica plantejada justifica la creació d'un organisme permanent encarregat d'aglutinar i difondre les accions ambientals a les ciutats del Mediterrani.» A fi de complir aquesta conclusió, es va proposar que la ciutat de Barcelona fos la seu del Secretariat per a la Protecció del Mediterrani; aquesta proposta va ser acceptada pel senyor alcalde de Barcelona i ratificada per l'assemblea. El 26 de març de 1982 la FMVJ-CU i l'Ajuntament de Barcelona van subscriure el protocol de constitució de l'esmentat Secretariat Intermunicipal. Es tracta d'un centre especialitzat d'àmbit mediterrani, de la FMVJ-CU, organisme amb estatut consultiu i de la UNESCO reconegut pel Consell Econòmic i Social de les Nacions Unides i pel Consell d'Europa. Al mateix temps, el Secretariat per a la Protecció del Mediterrani depèn de l'Ajuntament de Barcelona, que en fa una qüestió més dins els programes municipals d'actuació sobre el medi. Així, fins ara les activitats del Secretariat han estat ateses amb recursos humans i materials de la ciutat.

La FMVJ es va emprendre fa deu anys una acció específica en el Mediterrani. En el curs de les successives assemblees i conferències internacionals que s'han anat reunint a Beirut (Líban, 1973), Rijeka (Iugoslàvia, 1976) Rimini (Itàlia, 1977-78), Rodes (Grècia, 1979), Istanbul (Turquia, 1980), Roma (Itàlia, 1981), Bàstia (França, 1981), Tànger (Marroc, 1982), Fréjus (França, 1982), la FMVJ ha tractat i estudiat diferents qüestions.

Responent al desig de les ciutats mediterrànies de desplegar i reforçar la cooperació internacional en aquesta regió, s'ha definit un programa mediterrani de la FMVJ, que, basant-se en un enfocament global del medi, es proposa els objectius següents:

- lluita contra la pol·lució del medi marí;
- defensa de les ribes i els paisatges;
- coneixement de les civilitzacions mediterrànies i desplegament dels intercanvis culturals, tècnics i econòmics.

TOSSA, LA SELVA, 1964

Des del juny de 1984, l'Ajuntament de Barcelona ha assumit la funció d'animació i coordinació d'aquest programa mediterrani de la FMVJ en qualitat de responsable de la seu permanent d'aquest organisme.

les dificultats

La cooperació entre els diferents Estats veïns de la conca mediterrània topa amb certs entrebancs. A les característiques centrípetes que uneixen aquests Estats en un conjunt homogeni s'oposen tot de factors centrífugs que els divideixen i els enfronten. A part la gran heterogeneïtat cultural, social, política i econòmica, la nostra zona es veu sotmesa a la influència bipolar de l'Europa Occidental i el món àrab. La gran diversitat existent en aquesta regió i la dicotomia nord-sud entre països desenvolupats i països en vies de creixement són factors que podem considerar un obstacle a l'establiment d'uns models respectuosos amb l'home i el seu medi. Ben al contrari, també poden constituir un repte i un esperó a l'afany de configurar un futur de progrés solidari. És a dir, l'heterogeneïtat fa que el Mediterrani esdevingui un camp d'experiències privilegiat per demostrar la capacitat d'uns pobles diferents per cooperar harmònicament en una causa comuna.

Ara bé: la dificultat d'una regionalització orgànica de les accions adreçades a la promoció de la regió mediterrània apareix sovint com el resultat de la falta d'opcions o de la incapacitat de les organitzacions internacionals per abordar els problemes que es plantejen. Si bé pel que fa a l'àrea litoral els Estats mediterranis es troben en una situació de dependència mútua, en matèria d'interessos continentals la divergència és greu i important: cada país de l'àrea sol actuar en conjunció amb un conjunt d'Estats no mediterranis (CEE, Comecon, OUA, Lliga Àrab, etc.). El vincle que els uneix, doncs, és fràgil i la regió es constitueix com una categoria geopolítica o geoestratègica que pot contradir les dades de la geografia física.

Doncs, l'acció internacional per al desplaçament i la protecció de la conca mediterrània no resulten prou eficaces si no és inserint-se en una acció a escala mundial. En aquest sentit, l'acta final de la conferència interparlamentària dels països costaners sobre la lluita contra la contaminació del Mediterrani, reunida a Roma del 29 de març al 3 d'abril de 1974, subratlla que «la responsabilitat de la lluita contra la contaminació del medi i de les seves conseqüències incumbeix sobretot als països costaners, però els països amb rius que desemboquen en aquest mar, igual com els que per qualsevol concepte n'utilitzen les aigües, en són responsables igualment». El conjunt de convenis regionals, ni que fossin escrupolosament complerts pels països costaners, serien d'una escassa utilitat si els altres països contaminaven el medi o destruïen els re-

ursos naturals en àrees pròximes a l'estricament mediterrània.

D'altra banda, malgrat que segons el Conveni de les Nacions Unides sobre el Dret del mar (10 de desembre 1982) els Estats costaners disposen de noves prerrogatives en matèria de protecció del medi marí enllà de les respectives aigües jurisdiccionals, mentre no se'n generalitzarà l'ampliació hi haurà una zona d'alta mar fora de tota jurisdicció. Per això, l'article 217 d'aquest mateix conveni recorda que tots els països usuaris del mar han de procurar que «els vaixells que naveguen sota la seva bandera o que hi estan matriculats respectin les regles i normes internacionals aplicables establertes per mitjà de l'organització internacional competent o d'una conferència diplomàtica general, igual com les lleis i els reglaments que s'hagin adoptat amb vista a prevenir, reduir i controlar la contaminació del medi marí per causa dels vaixells. El fet és que la intensitat de la participació dels països potencialment contaminadors del Mediterrani és molt variable.

conclusió

Diferents organitzacions internacionals, regionals i fins i tot locals han abordat des de perspectives científiques, tècniques o jurídiques la protecció del medi mediterrani i han subscrit un gran nombre d'acords que persegueixen aquestes finalitats. Així, els instruments tècnics o jurídics de defensa del medi hi són, existeixen, i si hi ha res que no rutlla, sol ser la voluntat política comuna de portar-los a la pràctica.

D'altra banda, molt sovint el contingut dels compromisos i les accions governamentals no és assequible a les autoritats locals i regionals, que, en general, són les encarregades de desplegar els programes de millora ambiental i de gestionar les demandes de la població. De la mateixa manera, no solen estar prou informades de les ajudes tècniques i materials que poden rebre dels organismes internacionals. Cal, doncs, millorar els intercanvis de formació entre les administracions (central, local, etc.) i incrementar la cooperació horitzontal entre les diferents associacions de poders locals i regionals amb vista a reforçar el benestar de la població i a millorar la qualitat del medi mediterrani.

PAU RODRIGUEZ I MONTEQUÍN

secretari tècnic de l'Àrea de Sanitat, Salut Pública i Medi Ambient de l'Ajuntament de Barcelona

1. Format pels 18 Estats que hi confronten, la meitat dels quals ha aconseguit la independència fa menys de mig segle, el Mediterrani no ha estat mai reconegut com a tal pels organismes internacionals.